
Nenad
POKOS

METODOLOGIJA
IZDVAJANJA
SEOSKOG
STANOVNIŠTVA,
NJEGOV
RASPORED
I POPISNE
PROMJENE
1953.–2001.

UVODNE NAPOMENE

U razdoblju nakon II. svjetskog rata Republika Hrvatska suočena je s izrazito negativnim demografskim kretanjima u cjelini a posebice na selu. Depopulacija većine naselja uvjetovana snažnim ruralnim egzodusom i konstantnim smanjivanjem prirodnog prirasta, s time povezana urbano-ruralna polarizacija, intenzivno starenje stanovništva samo su neki od najvažnijih populacijsko-naseljskih procesa u Hrvatskoj. Stoga hrvatsko selo zahtijeva obuhvatan pristup razvitku, čimbenicima i posljedicama osobito negativnih procesa u vremenskoj i prostornoj (regionalnoj) dimenziji. Međutim, ozbiljan metodološki problem proizlazi iz određivanja skupa seoskih naselja. Ustvari, zbog više od 6 tisuća seoskih naselja lakše je bilo izdvojiti gradska naselja i oduzeti ih iz ukupnog naseljskog skupa Republike Hrvatske. Naime, u Hrvatskoj, kao i u većini svjetskih zemalja, ne postoje priznati kriteriji za izdvajanje nekog naselja u rang ili status grada.

METODOLOŠKA OBJAŠNENJA

Zbog problema izdvajanja gradskih naselja u Republici Hrvatskoj je status grada u posljednjih četrdesetak godina prema različitim kriterijima, imalo između 69 i 214 naselja. Popisom stanovništva 1961. i 1971. godine naselja su diferencirana jednim modelom s dvije varijable: veličina naselja i udio nepoljoprivrednog stanovništva (Vresk, 1992). Tako je tada statistička služba izdvajala tri kategorije naselja: gradska, mješovita i seoska. Gradsko naselje moralo je imati minimalno 2.000 stanovnika s time da su naselja do 3.000 stanovnika smjela imati do 10% poljoprivrednog stanovništva, ona između 3 i 10 tisuća do 30% te naselja s više od 10 tisuća stanovnika do 60% poljoprivrednog stanovništva. Smatra se da je ovaj model zadovoljio potrebe diferenciranja naselja 1961. godine, ali su se već 1971. godine pojavile neke anomalije. Naime, tada su u gradska naselja uvrštena i neka naselja koja, osim veličine i

udjela nepoljoprivrednog stanovništva, nisu imala druge gradske funkcije (npr. Bedekovčina, Botinec, Nedelišće, Sračinec itd.). Uglavnom su to bila naselja oko većih središta rada iz kojih je većina zaposlenih dnevno migrirala na rad izvan naselja (Vresk, 1983.). Umjesto da je taj model 1981. bio prilagođen stupnju postojećeg razvitka, statistička ga je služba tada napustila, pa su gradska naselja izdvojena upravnim odnosno administrativnim putem, što je ponovljeno i 1991. Na taj način općinskim upravama je omogućeno da po vlastitom nahođenju izdvoje gradska naselja na teritoriju svoje općine. Naime, u tada važećem zakonu bilo je dopušteno skupštinama općina proglasiti gradom i naselje koje ne udovoljava uvjetima za gradsko naselje – ukoliko je to naselje povijesna, zaštićena urbana graditeljska cjelina ili ako je važno za razvoj turizma.

U razdoblju 1971.–1981. broj gradova u Hrvatskoj je udvostručen zbog toga što su neke, u prvom redu primorske i otočne općine velikom broju naselja dodijelile status grada. Tako je npr. od 17 naselja u bivšoj općini Makarska status grada imalo čak njih 12, dok je na Braču bilo 9 “gradova” a u općini Korčula 8. Porast broja gradova nije, međutim, uvelike utjecao na porast broja gradskog stanovništva jer se radilo mahom o malim naseljima. Većina njih je imala tek nekoliko stotina stanovnika.

Popisom stanovništva 1991. u Hrvatskoj su registrirana 204 gradska naselja izdvojena upravnim putem od čega je u čak 34% gradova bilo manje od 2.000 stanovnika.

Zakonom o teritorijalnom ustrojstvu 1992. godine status grada dobilo je 70 naselja premda je u prijedlogu zakona bilo predviđeno da će taj status dobiti sjedišta županija te još jedina tri naselja s više od 20.000 stanovnika – Đakovo, Pula i Vinkovci.

Godine 1997. novim Zakonom status grada dobivaju 123 naselja (bez javnosti poznatih kriterija izdvajanja), a brojne lokalne zajednice i dalje nastoje povećati taj broj do 150 ili čak 200 gradova.

Zakonom iz 1992. dopušteno je da se u sastav grada mogu “iznimno uključiti i prigradska naselja prirodno i gospodarski povezana s njime”. Na koji se način ta povezanost morala manifestirati nije objašnjeno. Dakle, status grada nije dobivalo tek po jedno naselje koje bi činilo urbanu cjelinu nego šire područje i s nekoliko desetaka okolnih naselja gdje u velikom broju slučajeva ne prevladavaju gradska fizionomska obilježja ili gradski način života a nekmoli da su prirodno povezana. Kako je i Zakon iz 1997. izdvajao gradove na isti način, danas je apsurdna situacija. Primjerice, grad Biograd sastoji se tek od istoimenog naselja, grad Rovinj od 2 naselja dok susjedni grad Po-

reč čine čak 64 naselja. Gomilanje seoskih naselja u sastav grada zabilježeno je i u drugim područjima Hrvatske. Tako npr. grad Ozalj obuhvaća čak 98 naselja, Samobor 78 naselja, Glinu 71 naselje, Benkovac 40 naselja, Pleternicu 38 naselja, Vrbovsko 65 naselja itd. Status grada ima i Čabar čije je središte, odnosno naselje Čabar 1991. godine imalo svega 597 stanovnika dok je cjelokupno područje grada (ali s još 41 naseljem) iste godine imalo 5.169 stanovnika. Takvim obuhvatom stanovništvo velikog broja izrazito ruralnih naselja neopravdano je postalo gradsko stanovništvo čime se nerealno povećao i npr. stupanj urbanizacije pojedine županije odnosno zemlje u cjelini. Naime, u tako izdvojena 123 grada-područja na dan popisa 2001. godine živjelo je čak oko 69% ukupnog stanovništva Hrvatske. To je znatno više od relativnog udjela stanovništva koje je 1991. godine živjelo u 204 naselja s tadašnjim statusom grada (54,3% ukupnog stanovništva Hrvatske). Po zadnjem bi udjelu Hrvatska na razini Europe spadala u grupu zemalja s najnižim stupnjem urbanizacije i slabo razvijenim urbanim sustavom. Niži stupanj urbanizacije devedesetih godina imale su samo Albanija, Portugal, Moldavija, Slovenija i Jugoslavija dok je Rumunjska imala približan udio gradskog stanovništva kao i Hrvatska. Međutim, promatrajući udio stanovništva 123 današnja područja sa statusom grada, Hrvatska bi imala viši udio gradskog stanovništva još i od Slovačke, Irske, Makedonije, Poljske, Finske, Mađarske, Grčke, Austrije, Italije, Bugarske, Ukrajine, Češke, Švicarske i Letonije.

Zasigurno da aktualni oblik izdvajanja gradskih naselja ne pruža objektivni uvid u broj gradova i udio gradskog stanovništva Hrvatske. Zbog toga je neophodno gradska naselja izdvojiti na drugačiji način.

Jedan od adekvatnijih primjera izdvajanja gradskih naselja je model koji je gradska naselja izdvojio pomoću četiri varijable. To su: **veličina naselja, udio poljoprivrednog stanovništva, udio domaćinstava bez poljoprivrednog gospodarstva te udio zaposlenih radnika datog naselja koji rade u samom mjestu** (Vresk, 1983.).

Međutim, navedeni se model ne može primijeniti za izdvajanje gradova u cjelokupnom razdoblju 1953.–2001. jer sve potrebne četiri varijable daju jedino popisi 1981. i 1991. dok ostali uz veličinu naselja daju jedino udio poljoprivrednog stanovništva. (U vrijeme izrade ovog rada još nisu postojali podaci za 2001.) S tog razloga ovdje smo se odlučili za izdvajanje gradskih naselja prema kriteriju broja stanovnika kombiniranim samo s udjelom poljoprivrednog stanovništva. Ustvari, to je nešto modificirani model izdvajanja gradskih naselja iz 1961. i 1971. godine. Kao

početna popisna godina uzeta je 1953. zbog dva razloga. Naime, popis stanovništva 1948. godine (prvi poslije Drugoga svjetskog rata) predviđen je i izvršen kao kratki popis. Kao takav on je ponajprije imao zadatak utvrđivanja osnovnih informacija o broju i sastavu stanovništva. Kako promjene nastale tijekom 17 godina od posljednjeg popisa nisu bile poznate (naročito zbog utjecaja ratnih zbivanja), a nemoguće ih je bilo procijeniti uobičajenim statističkim metodama, zbog potrebe što bržeg objavljivanja rezultata popisa znatno je smanjen registar obilježja iz svih područja koja se inače istražuju u popisima stanovništva. U obzir je uzeta 1953. a ne 1948. i zbog činjenice da su dotada završeni neki oblici prostorne pokretljivosti kao krajnja posljedica ratnih zbivanja (Nejašmić, 1991.). Osnovni uvjet za određivanje gradskih naselja bio je najmanje 2.000 stanovnika naselja u trenutku popisa. Iznimka je učinjena jedino kod nekoliko primorskih naselja koja u pojedinim popisima nisu zadovoljavala taj uvjet ali koja su zbog povijesne tradicije i izrazite urbane fizionomije odnosno urbanog načina života uvrštena u gradska naselja. To su: Bakar (1953.–1961.), Kraljevica (1953.–1961.), Novi Vinodolski (1953.), Krk (1953.–1971.), Cres (1953.–1981.), Rab (1953.–1971.), Omiš (1953.) i Hvar (1953.–1961.). Također su zbog istih razloga gradskim naseljima smatrani Vis (1953.–1971.) i Vela Luka (1953.–1961.) koji su navedenih godina imali više od 2 tisuće stanovnika ali nisu zadovoljavali zadane kriterije udjela poljoprivrednog stanovništva. U skupu gradskih naselja ostala su i naselja koja su u pojedinim ranijim popisima zadovoljavala postavljene kriterije ali su kasnije imala manje od 2.000 stanovnika. Dakle, vladalo je pravilo da grad ne može izgubiti stečeni status zbog nedovoljnog broja stanovnika. To je slučaj s Ravnom Gorom koja u razdoblju 1981.–2001. bilježi manje od 2.000 stanovnika, zatim s Bakrom u istom razdoblju, Klisom koji je jedino 1981. imao manje od 2 tisuće stanovnika, te s Rašom koja je sve do 1991. imala više od 2.000 stanovnika. Isto tako, stanovništvo pojedinih naselja koja su naknadno izdvojena iz gradova koji su već ranije stekli status grada pribrojena su bivšem matičnom gradu. Takav su primjer naselja Brijest, Nemetin, Podravlje i Tvrđavica, koji su do 1981. bili sastavni dio Osijeka pa su 1991. i 2001. ovdje smatrani jedinstvenom cjelinom. Isti je način primijenjen i kod naselja Rab i Varaždin čiji su nekadašnji sastavni dijelovi Palit odnosno Hrašćica postali samostalna naselja 1981. Naselje Split promatrano je od iste godine s 14 naselja koja su deset godina prije bila njegov sastavni dio pa time i dijelovi grada (Solin, Stobreč, Podstrana, Kaštel Gomilica, Kaštel Sućurac, Kaštel Kambelovac itd.).

Naselju Dubrovnik je 2001. godine pribrojeno stanovništvo čak 34 naselja koja su deset godina ranije bila njegovim sastavnim dijelom itd.¹

Nasuprot tome, stanovništva naselja pripojena gradu nakon što je on već “zavrijedio” taj status nisu ranijih godina pribrajana matičnom gradu. Takav je slučaj npr. s naseljima Jukinac, Donje Selište I i Crni Lug Glinski koja su 1981. pripojena Glini koja je već 1961. imala status grada. Dakle, navedena su naselja u popisima do 1981. godine smatrana seoskim naseljima, odnosno širenje gradskog područja smatrano je normalnim procesom za razliku od njegovog statističkog sužavanja.

Kriteriji za izdvajanje gradova po popisnim godinama prikazani su u tablici 1.

Godina popisa	Naselja prema broju stanovnika			
	2.000–2.999	3.000–4.999	5.000–9.999	10.000 i više
1953.	< 15,0%	< 30,0%	< 35,0%	< 40,0%
1961.	< 12,5%	< 25,0%	< 30,0%	< 35,0%
1971.	< 10,0%	< 20,0%	< 25,0%	< 30,0%
1981.	< 7,5%	< 15,0%	< 20,0%	< 25,0%
1991.	< 5,0%	< 10,0%	< 15,0%	< 20,0%

Tablica 1.

Dopušteni udjeli poljoprivrednog stanovništva za izdvajanje gradskih naselja prema veličini naselja 1953.–1991.

U odnosu na kriterije za izdvajanje gradskih naselja u popisima 1961. i 1971. ovdje je skupina naselja između 3 i 10 tisuća stanovništva raščlanjena na dvije s time da je skupini naselja do 5 tisuća stanovnika udio poljoprivrednog stanovništva 1961. godine “pooštren” na < 25% dok je kod naselja koja su brojala između 5 i 10 tisuća stanovnika ostao isti (< 30% – tablica 1). Također su promijenjeni i kriteriji za 1971. kako bi se što više izbjegle ranije navedene nelogičnosti. Tako su gradovi između 5 i 10 tisuća stanovnika mogli imati do 25% poljoprivrednog stanovništva a ne < 30% kako je izdvajao popis 1971. godine. Unatoč tome već su te godine i ovdje u skup gradskih naselja ušli Bedekovčina, Dugopolje ili Trnovec Bartolovečki. Početne 1953. godine najmanja su naselja mogla imati 2,5% više poljoprivrednog stanovništva nego 1961. a naselja 3.000–5.000 i 5.000–10.000 stanovnika za 5% više. Također su u istim veličinskim razredima i za 1981. udjeli smanjivani za 2,5% odnosno 5% u odnosu na 1971. što vrijedi i za 1991. u odnosu na 1981. godinu. Zbog nedostatka popisnih podataka iz 2001. godine odnosno nepoznatog broja poljoprivrednog stanovništva, te su godine gradovima smatrana ista naselja kao 1991. godine (vidjeti napomenu ispod tablice 2).

Nenad Pokos
**Metodologija izdvajanja
 seoskog stanovništva,
 njegov raspored i popisne
 promjene 1953.–2001.**

Tablica 2.
 Broj gradskih naselja izdvojenih
 prema veličini naselja i udjelu
 poljoprivrednog stanovništva
 po prostornim cjelinama
 1953.–2001.

Prostorna cjelina	1953.	1961.	1971.	1981.	1991.	2001.
Središnja Hrvatska	16	23	32	46	54	54
Istočna Hrvatska	12	16	17	28	34	34
Gorska Hrvatska	3	5	8	8	8	8
Sjeverno Hrvatsko primorje	17	20	21	26	27	26
Južno Hrvatsko primorje	16	17	22	32	33	33
UKUPNO	64	81	100	140	156	155

Izvor: Tablica 1. i Korenčić, M. (1979.), *Naselja i stanovništvo SR Hrvatske 1857–1971. Djela JAZU*, Knjiga 54, Zagreb. *Popis stanovništva, domaćinstava i stanova 1981. Tabele po naseljima*, RZS, Zagreb, 1982. *Popis stanovništva 1991. Stanovništvo prema narodnosti po naseljima*. Dokumentacija 881. RZS, Zagreb, 1992. *Popis stanovništva 2001. Prvi rezultati po naseljima*. Statističko izvješće 1137, DZS, Zagreb, 2001.

- Zbog nedostatka popisnih podataka o poljoprivrednom stanovništvu 2001. za tu je godinu uzet isti skup gradskih naselja kao 1991. osim u slučaju naselja Umag – Komunela koji je između 1991. i 2001. statistički pripojen Umagu. Stoga je broj ovdje izdvojenih gradskih naselja 2001. godine manji za jedno naselje u odnosu na 1991. godinu.

Smatra se da je primijenjeni način izdvajanja gradova povoljniji nego da su se za sve popisne godine gradovima smatrala naselja izdvojena pravnim putem 1991. godine. Drugim riječima, nije se mogao formirati skup gradskih naselja učvršćen na jednu uporišnu godinu jer bi se tada čak 150-injak naselja smatralo gradovima npr. 1953. ili 1961. kada ne samo da ta naselja morfološki i fizonomski nisu sličila gradovima već nisu niti imala približno 2.000 stanovnika.

U tablici navedene prostorne cjeline (ili regije) nisu novi prilog regionalizaciji Hrvatske već su prenesene iz rada “Geografija SR Hrvatske” (1974.). One su izdvojene kombinacijom historijskih pokrajina i suvremene nodalno – funkcionalne regionalizacije. Kako su rađene prema administrativno-teritorijalnoj podjeli iz razdoblja 1971.–1991. potrebna su kratka objašnjenja prema aktualnom teritorijalnom ustroju. Središnja Hrvatska obuhvaća područje Grada Zagreba, te Zagrebačke, Krapinsko-zagorske, Varaždinske, Međimurske, Bjelovarsko-bilogorske i Sisačko-moslavačko županije u cijelosti. Iz Karlovačke županije izdvojeno je područje Ogulinsko-plašćansko udoline (općine Ogulin, Saborско, Plaški, Josipdol i Tounj)² kao sastavni dio Gorske Hrvatske. Iz Virovitičko-podravske županije ovdje pripadaju općine Virovitica, Pitomača, Lukač, Suhoplje, Gradina i Špišić Bukovica, a iz Požeško-slavonske županije općine Pakrac i Lipik. Ostali dijelovi potonjih županija sačinjava-

ju sa cjelokupnim područjima Osječko-baranjske, Brodsko-posavske i Vukovarsko-srijemske županije prostornu cjelinu Istočne Hrvatske koja se s manjim iznimkama poklapa s tradicionalnim pojmom Slavonije. Osim navedenih dijelova iz Karlovačke županije (Ogulinško-plašćanska udolina) cjelinu Gorske Hrvatske čine još Ličko-senjska županija (bez općina Senj i Novalja) kao i općine Gorskog kotara iz Primorsko-goranske županije (Čabar, Delnice, Vrbovsko, Brod Moravice, Ravna Gora, Fužine, Lokve i Skrad). Ostali dio Primorsko-goranske županije, čitava Istarska županija, općine Pag, Poveljana i Gračac iz Zadarske županije te općine Senj i Novalja iz Ličko-senjske županije u radu čine prostornu cjelinu sjevernog Hrvatskog primorja. Kod otoka Paga učinjena je jedina iznimka u odnosu na prikaz cjelina u "Geografiji Hrvatske" gdje on čini sastavni dio južnog Hrvatskog primorja. Naime, paški otočni prostor izrazito je prijelazna zona utjecaja između rubnih zona riječkog i splitskog makroregionalnog utjecaja. Ovdje je prednost dana ipak sjevernijem dijelu zbog sličnijeg demografskog razvoja otoka Paga s kvarnerskom otočnom skupinom u odnosu na zadarsku. Sav ostali prostor Zadarske županije, te tri najjužnije hrvatske županije čine cjelinu južnog Hrvatskog primorja ili Dalmacije.

Metodološke poteškoće predstavlja i to što popis 2001. po prvi puta prema međunarodnim kriterijima za ukupno stanovništvo nekog naselja više ne daje podatke o stanovništvu u inozemstvu.³ Stoga su se, gdje je to bilo moguće (razmjestaž stanovništva, popisne promjene, prirodno kretanje) analize morale prilagoditi novoj popisnoj metodologiji, odnosno barem približnom načinu na koji je prikazano stanovništvo 2001. godine. Dok se za 1981. i 1991. kod nekih analiza taj problem može prevladati jer postoje podaci o broju stanovništva u inozemstvu po naseljima, s druge strane, gotovo je nerješiv problem 1971. godina za koju za najmanje teritorijalne jedinice (naselja) postoje samo podaci o aktivnom ali ne i ukupnom stanovništvu u inozemstvu.

Zbog toga približno točan broj seoskog stanovništva 1971. godine nije moguće izračunati ukoliko bi se htjelo uspoređivati sa stanjem 2001. godine. Za 1953. i 1961. godinu također ne postoje podaci o stanovništvu u inozemstvu (nisu niti popisivani) ali općenito se smatra da je tih godina broj osoba izvan zemlje bio neznatan zbog toga što se granice za odlazak na "privremeni" rad u inozemstvo otvaraju sredinom 60-ih godina prošlog stoljeća.

U tablici 3 prikazan je apsolutni broj ukupnog, gradskog i seoskog stanovništva po popisnim godinama prema novousvojenoj metodologiji zbog čega nema podataka za 1971.

Tablica 3.

Broj gradskog i seoskog stanovništva po prostornim cjelinama 1953., 1961., 1981., 1991. i 2001. prema koncepciji "prisutnog" stanovništva

Prostorna cjelina	Godina popisa				
	1953.	1961.	1981.	1991.	2001.*
Središnja Hrvatska	1.917.418	2.002.779	2.116.889	2.162.219	2.140.239
gradsko stanovništvo	501.699	643.740	1.058.548	1.190.133	1.204.266
seosko stanovništvo	1.415.322	1.359.039	1.058.341	972.086	930.784
Istočna Hrvatska	733.190	805.421	818.772	831.854	805.441
gradsko stanovništvo	165.105	227.778	386.570	437.751	424.275
seosko stanovništvo	568.085	577.643	432.202	394.103	378.062
Gorska Hrvatska	204.074	194.034	145.211	132.295	94.194
gradsko stanovništvo	17.227	26.342	38.763	39.994	32.891
seosko stanovništvo	186.847	167.602	106.448	92.301	61.289
Sjeverno Hrvatsko primorje	374.592	400.174	466.631	498.130	500.554
gradsko stanovništvo	149.984	199.416	305.744	332.719	320.694
seosko stanovništvo	224.608	200.758	160.887	165.411	179.295
Južno Hrvatsko primorje	706.748	757.288	836.396	874.551	840.924
gradsko stanovništvo	164.556	217.787	466.072	527.485	535.281
seosko stanovništvo	542.192	539.501	370.324	347.066	303.614
UKUPNO	3.936.022	4.159.696	4.383.899	4.499.049	4.381.352
gradsko stanovništvo	998.571	1.315.153	2.255.697	2.528.082	2.517.407
seosko stanovništvo	2.937.451	2.844.543	2.128.202	1.970.967	1.853.044

Izvor: Podatke izračunao autor prema Korenčić, M. (1979.), *Naselja i stanovništvo SR Hrvatske 1857.-1971. Djela JAZU*, Knjiga 54. Zagreb. *Popis stanovništva, domaćinstava i stanova 1981. Tabele po naseljima*, RZS, Zagreb, 1982. *Popis stanovništva 1991. Stanovništvo prema narodnosti po naseljima*. Dokumentacija 881. RZS, Zagreb, 1992. *Popis stanovništva 2001. Prvi rezultati po naseljima*. Statističko izvješće 1137, DZS, Zagreb, 2001. i u knjigama popisa stanovništva 1953.-2001.

* Podaci za 2001. godinu odnose se na prethodne podatke popisa stanovništva koji daju i podatke o "naknadno popisanim osobama" po današnjim općinama i gradovima ali ne i po naseljima. Stoga se zbroj gradskog i seoskog stanovništva 2001. godine ne podudara s ukupnim brojem stanovnika iste godine.

Pridoda li se tome tablica 4 u kojoj su prikazani relativni udjeli seoskog stanovništva u Hrvatskoj i njezinim prostornim cjelinama, kretanje te skupine stanovništva postaje jasnije.

Na početku promatranog razdoblja u Hrvatskoj je živjelo gotovo tri četvrtine seoskog stanovništva (74,6%). Najveći udio stanovništva na selu imala je Gorska Hrvatska (91,6) u kojoj je proces urbanizacije i industrijalizacije te kao najsporije; u toj su cjelini postojala samo tri gradska naselja te godine (tablica 2). Nasuprot tome, na prostoru Istre i Kvarnera gdje je zabilježen najveći broj gradova živ-

Tablica 4.

Udio seoskog stanovništva po prostornim cjelinama 1953.–2001. prema koncepciji "prisutnog" stanovništva

Prostorna cjelina	Godina popisa					
	1953.	1961.	(1971.)	1981.	1991.	2001.
Središnja Hrvatska	73,8	67,9	(58,6)	50,0	45,0	43,5
Istočna Hrvatska	77,5	71,7	(64,5)	52,8	47,4	46,9
Gorska Hrvatska	91,6	86,4	(78,3)	73,3	69,8	65,1
Sjeverno Hrvatsko primorje	60,0	50,1	(41,8)	34,5	33,2	35,8
Južno Hrvatsko primorje	76,7	71,2	(60,3)	44,3	39,7	36,1
UKUPNO	74,6	68,4	(59,2)	48,5	43,8	42,3

Izvor: Tablica 3.

* Podaci za 1971. godinu su okvirni jer se odnose na ukupno stanovništvo (u zemlji i inozemstvu) zbog nedostatka popisnih podataka diferenciranih prema tim dvjema kategorijama po naseljima.

jelo je relativno najmanje seoskog stanovništva (60%). U toj je cjelini (regiji) već 1961. godine bio podjednak broj gradskog i seoskog stanovništva da bi 1991. godine bio zaobilježan udio od tek približno trećine seoskog u ukupnom stanovništvu. Povećanje relativnog udjela, ali i apsolutnog broja seoskog stanovništva u razdoblju 1991.–2001., samo u ovoj regiji posljedica je brojčanog povećanja pojedinih naselja među kojima prednjače Čikovići i Kastav (predgrađa Rijeke) te Medulin i Novalja (razvijena turistička središta). Sva četiri naselja premašila su u tom razdoblju broj od 2.000 stanovnika, ali kako su se 1991. još smatrala seoskima, takvima su zbog ranije navedenih metodoloških razloga ovdje ostala i nakon deset godina. Ovome treba dodati i da sjeverno Hrvatsko primorje jedino nije bilo zahvaćeno ratnim zbivanjima 1991.–1995. godine odnosno da nije gubilo stanovništvo putem progonstva, izbjeglištva, preseljenja itd. Upravo su posljedice velikosrpske agresije uvjetovale da se relativni udio seoskog stanovništva Dalmacije 2001. godine (36,1%) sasvim približio odgovarajućem udjelu u sjevernom Hrvatskom primorju. Naime, mnoga seoska naselja u ratom zahvaćenim prostorima ove cjeline sasvim su opustjela prije svega zbog odlaska srpskog stanovništva nakon akcije "Oluja". U odnosu na državni prosjek (42,3%) te dvije "primorske" cjeline imale su 2001. godine ispodprosječan udio seoskog stanovništva dok je još uvijek relativno najviše stanovništva na selu živjelo u Gorskoj Hrvatskoj. U toj cjelini broj gradskih naselja niti jedne godine nije bio veći od osam stoga što pojedina važnija lokalna središta niti jedne godine u promatranom razdoblju nisu imala više od 2.000 stanovnika (Vrbovsko, Čabar, Korenica, Donji Lapac).

Ukoliko se promatra promjena broja stanovnika između 1953. i 2001. godine zapaža se da je u Hrvatskoj depopulacija seoskog stanovništva iznosila 36,9% te da se u svim cjelinama apsolutni broj seoskog stanovništva drastično smanjio (tablica 5). Istodobno se broj gradskog stanovništva povećao 152%. Po intenzitetu depopulacije prednjači Gorska Hrvatska u kojoj je 2001. godine seosko stanovništvo bilo malobrojnije čak 67,2% nego 1953. godine. U Dalmaciji to smanjenje iznosi blizu polovice stanovništva (44%) dok je u Središnjoj i Istočnoj Hrvatskoj depopulacija podjednaka (oko trećine stanovništva). U Istri i Kvarneru broj seoskih stanovnika se smanjio najmanje (20%) zbog već navedenih razloga ali i zbog propulzivnog rasta niza naselja (koja nemaju status grada) duž obale zbog razvoja turizma. Ovome treba pridodati i da se dio stanovnika (prvenstveno većih gradova) popisuje kao stanovništvo naselja u kojima posjeduju vikendice čime mnoga manja naselja pokazuju populacijsku revitalizaciju tek "na papiru" (Pokos, 2001). Indikativno je da se između prve dvije popisne godine broj seoskog stanovništva relativno najviše smanjio upravo u ovoj cjelini (10,6%). To je posljedica iseljavanja stanovništva iz Istre nakon njezinog priključenja ostalom hrvatskom teritoriju.

Tablica 5.
 Kretanje seoskog stanovništva
 Hrvatske 1953.–2001. po
 prostornim cjelinama prema
 koncepciji "prisutnog"
 stanovništva

Prostorna cjelina	Pokazatelj	Godina popisa				
		1953.	1961.	1981.	1991.	2001.
Središnja Hrvatska	Broj	1.415.322	1.359.039	1.058.341	972.086	930.784
	stanovnika 1953.=100	100	96,0	74,8	68,7	65,8
Istočna Hrvatska	Broj	568.085	577.643	432.202	394.103	378.062
	stanovnika 1953.=100	100	101,6	76,1	69,4	66,6
Gorska Hrvatska	Broj	186.847	167.602	106.448	92.301	61.289
	stanovnika 1953.=100	100	89,7	63,5	49,3	32,8
Sjeverno Hrvatsko primorje	Broj	224.608	200.758	160.887	165.411	179.295
	stanovnika 1953.=100	100	89,4	71,6	73,6	79,8
Južno Hrvatsko primorje	Broj	542.192	539.501	370.324	347.066	303.614
	stanovnika 1953.=100	100	99,5	68,3	64,0	56,0
UKUPNO	Broj	2.937.451	2.844.543	2.128.202	1.970.967	1.853.044
	stanovnika 1953.=100	100	96,8	72,5	67,1	63,1

Izvor: Tablica 3.

Osim već spomenutog apsolutnog porasta u sjevernom Hrvatskom primorju (1991.–2001.) jedina pozitivna promjena broja stanovnika zabilježena je još samo u Istočnoj Hrvatskoj u razdoblju 1953.–1961. Ovdje je pak riječ o relativno visokom prirodnom prirastu stanovništva koje je doselilo uglavnom nakon Drugog svjetskog rata iz pasivnijih krajeva na područja koja su napustili Nijemci i Mađari.

RAZMJESTAJ STANOVNIŠTVA

Razmjestaj stanovništva jedno je od temeljnih demografskih obilježja svakog prostora. Radi uočavanja osnovnih karakteristika razmjestaja seoskog stanovništva Hrvatske razmotrit će se opća gustoća naseljenosti, broj te veličina naselja. Za prikaz razmjestaja stanovništva uzete su u obzir četiri popisne godine: dvije početne i dvije krajnje.

U vrijeme popisa 1953. godine 2.937.054 popisanih seoskih stanovnika živjelo je u 6.601 naselju dok je naselje Kornati bilo bez stanovnika (tablica 6). Usporedni prikaz broja i udjela naselja i stanovništva prema veličini naselja pokazuje prevlast malih naselja u strukturi naselja prema veličini te koncentraciju stanovništva u manjem broju većih naselja. Nešto više od polovice naselja (50,9%) imalo je manje od 300 stanovnika. Međutim, u njima nije živjela niti petina (17,6%) ukupnog seoskog stanovništva. Istodobno, u svega 9,3% naselja s više od 1.000 stanovnika živjelo je više od trećine stanovništva (34,1%). Dva najveća hrvatska sela 1953. godine bila su Đurđevac i Pitomača (jedina s više od 6.000 stanovnika) dok su Ilok, Blato, Dalj i Čepin brojili od pet do šest tisuća stanovnika.

Do 1991. godine povećavan je broj i udio sitnih i malih naselja ali i udio stanovništva u njima dok se zbog procesa urbanizacije u kojem su najveća naselja postajala gradovi (a manja zbog procesa depopulacije nisu nadopunjavala njihova mjesta) smanjivao udio najvećih naselja kao i stanovništva koje je obitavalo u njima. Tako je 1991. godine jedino seosko naselje s više od 5.000 stanovnika bila Pitomača (5.712) dok su iza nje dolazili Prelog i Bošnjaci s oko 4.200 stanovnika.

Zbog “zamrzavanja” skupa gradskih naselja iz 1991. posljednji popis iz 2001. pokazuje ipak nešto veći broj i udio naselja s više od 1.000 stanovnika kao i stanovništva koje je živjelo u njima. Naime, da su pri izradi rada bili dostupni podaci o poljoprivrednom stanovništvu svakako se u seoska naselja ovdje više ne bi ubrajali npr. Medulin, Kastav, Sukošan, Trilj, Lučko, Hrvatski Leskovac ili Bestovje.

Tablica 6.

Broj, veličina i udio seoskih naselja u Hrvatskoj 1953., 1961., 1991. i 2001.

A) Apsolutni pokazatelji

Veličina naselja	GODINA POPISA							
	1953.		1961.		1991.		2001.	
	Broj naselja	Broj stanovnika	Broj naselja	Broj stanovnika	Broj naselja	Broj stanovnika	Broj naselja	Broj stanovnika
Bez stanovnika	1	0	1	0	71	0	185	0
1-99	989	59.200	1.123	64.416	2.030	98.642	2.408	105.542
100-299	2.373	456.924	2.354	450.945	2.340	426.674	2.050	360.656
300-499	1.324	514.267	1.286	499.541	941	365.792	789	312.761
500-999	1.300	902.982	1.226	846.709	761	533.223	691	486.037
1.000-1.999	496	665.147	484	654.768	313	435.013	295	409.146
2.000 i više	119	338.534	112	328.164	43	111.526	68	178.902
UKUPNO	6.602	2.937.054	6.586	2.844.543	6.499	1.970.870	6.486	1.853.044
Prosječna veličina naselja	445		432		303		286	

Izvor: Korenčić, M. (1979.), *Naselja i stanovništvo SR Hrvatske 1857.-1971. Djela JAZU*, Knjiga 54. Zagreb. *Popis stanovništva 1991. Stanovništvo prema narodnosti po naseljima*. Dokumentacija 881. RZS, Zagreb, 1992. *Popis stanovništva 2001. Prvi rezultati po naseljima*. Statističko izvješće 1137, DZS, Zagreb, 2001.

B) Relativni pokazatelji

Veličina naselja	GODINA POPISA							
	1953.		1961.		1991.		2001.	
	% naselja	% stanovnika	% naselja	% stanovnika	% naselja	% stanovnika	% naselja	% stanovnika
Bez stanovnika	0,0	0,0	0,0	0,0	1,1	0,0	2,9	0,0
1-99	15,0	2,0	17,1	2,3	31,2	5,0	37,1	5,7
100-299	35,9	15,6	35,7	15,9	36,0	21,6	31,6	19,5
300-499	20,1	17,5	19,5	17,6	14,5	18,6	12,2	16,9
500-999	19,7	30,7	18,6	29,8	11,7	27,1	10,7	26,2
1.000-1.999	7,5	22,6	7,3	23,0	4,8	22,1	4,5	22,1
2.000 i više	1,8	11,5	1,7	11,5	0,7	5,7	1,0	9,7
UKUPNO	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Izvor: Tablica 6A.

Broj, veličina i udio seoskih naselja po prostornim cjelinama prikazani su u prilogu rada (tablice 13-17).

Prosječno je seosko naselje 1953. imalo 445 stanovnika da bi se gustoća naseljenosti u jednom selu do 2001. smanjila na 286 stanovnika.

Nenad Pokos
**Metodologija izdavanja
 seoskog stanovništva,
 njegov raspored i popisne
 promjene 1953.–2001.**

PROMJENA BROJA STANOVNIKA PO NASELJIMA 1953.–2001.

Analiza demografske dinamike na razini naselja u razdoblju 1953.–2001. pokazuje da čak 85,3% svih seoskih naselja depopulira (tablica 7).⁴ Od toga 45,4% naselja ima stopu smanjenja veću od 50%. Najsnažnija depopulacija zahvatila je uglavnom područja koja su ostala izvan suvremenih razvojnih tokova, s nedovoljnom i zastarjelom infrastrukturom. Nejašmić (1988.) kao posebne činioce emigracije navodi: brdsko-planinski položaj i prometnu izoliranost seoskih naselja, disperznu naseljeničku strukturu s mnogim zaseocima, slabu prometnu povezanost s lokalnim i regionalnim središtima te nerazvijenu urbanu mrežu. S druge strane svega je 911 odnosno 14,7% analiziranih naselja zabilježilo porast broja stanovnika. Na naselja s porastom većim od 50% otpadalo je svega 5,2% svih naselja. Najveći broj takvih naselja nalazi se u okolici makroregionalnih središta te duž jadranske obale.

Popisna promjena	Broj naselja	% ukupnog broja naselja
Porast broja stanovnika (%)	911	14,7
0,01–10,0	191	3,1
10,1–25,0	212	3,4
25,1–50,0	182	2,9
50,1–100,0	151	2,4
> 100,0	175	2,8
Smanjenje broja stanovnika (%)	5.285	85,1
0,01–10,0	249	4,0
10,1–25,0	596	9,6
25,1–50,0	1.625	26,2
50,1–75,0	1.518	24,5
75,1–99,99	1.126	18,1
100,0	171	2,8
Isti broj stanovnika	11	0,2

Tablica 7.

Broj i udio hrvatskih seoskih naselja prema intenzitetu međupopisne promjene 1953.–2001.

Izvor: Korenčić, M. (1979.), *Naselja i stanovništvo SR Hrvatske 1857.–1971. Djela JAZU*, Knjiga 54. Zagreb. *Popis stanovništva 1991. Popis stanovništva 2001. Prvi rezultati po naseljima*. Statističko izvješće 1137, DZS, Zagreb, 2001.

Naselja Središnje Hrvatske u razdoblju 1953.–2001. imaju najslabiju demografsku dinamiku hrvatskom prosjeku (tablica 8). Između 15% naselja s porastom stanovništva po najdinamičnijem se porastu izdvajaju naselja u široj okolici Zagreba koja pod njegovim utjecajem doživljavaju intenzivnu transformaciju iz seoskih u urbanizirana naselja. U toj su skupini npr. pet naselja iz općine Rugvica, dva iz općine Dugo Selo, zatim naselja Bestovje, Ivanja Reka, Donja Zelina te Markovo Polje u blizini Sesveta koje je još uvijek samostalno naselje za razliku od Brestja, Sela Sesevetskih, Kraljevca Sesevetskog, Jelkovca itd. koja je do 1991. obilježavao intenzivan porast stanovništva, ali koji su te godine pripojeni naselju Sesvete i time postali dio gradskog područja.

Tablica 8.
 Broj i udio seoskih naselja
 Središnje Hrvatske prema
 intenzitetu međupopisne
 promjene 1953.–2001.

Popisna promjena	Broj naselja	% ukupnog broja naselja
Porast (%)	480	15,0
0,01–10,0	100	3,1
10,1–25,0	117	3,7
25,1–50,0	93	2,9
50,1–100,0	81	2,5
> 100,0	89	2,8
Pad (%)	2.712	84,8
0,01–10,0	135	4,2
10,1–25,0	334	10,4
25,1–50,0	942	29,5
50,1–75,0	755	23,6
75,1–99,99	493	15,4
100,0	53	1,7
Isti broj stanovnika	6	0,2

Izvor: Korenčić, M. (1979.), *Naselja i stanovništvo SR Hrvatske 1857.–1971. Djela JAZU*, Knjiga 54. Zagreb. *Popis stanovništva 1991. Popis stanovništva 2001. Prvi rezultati po naseljima*. Statističko izvješće 1137, DZS, Zagreb, 2001.

U ovu skupinu pripadaju još npr. Novi Marof i Ozalj koji još ne prelaze 2.000 ukupnog stanovništva te dva naselja s najvećim porastom broja stanovnika; Gornja Stubica i Gornji Kuršanec u Međimurju u kojem je 2001. popisano znatan broj Roma (točniji podaci znati će se nakon objavljivanja podataka o narodnosnoj strukturi stanovništva).

Čak su 53 naselja izgubila sve svoje stanovništvo. Većina tih naselja nalazi se na bivšem četverogodišnjem okupiranom području ali i na području gdje je uspostavljena hrvatska vlast već u jesen 1992. nakon kratkotrajne pobu-

ne poslije čega je također došlo do odlaska srpskog stanovništva. Uz njih, potpuna depopulacija, ali koja nije uvjetovana ratnim zbivanjima zabilježena je još jedino u nekoliko žumberačkih naselja gdje se broj stanovnika intenzivno smanjivao već od početka 20. stoljeća. Odlazak srpskog stanovništva bilo nakon akcije “Bljesak” bilo u jesen 1992. uvjetovao je smanjenje broja stanovnika i u većini od 493 naselja gdje se broj stanovnika smanjio više od 75%. To se prije svega odnosi na naselja koja se nalaze na pobrdima Psunja, Papuka, obroncima Bilogore, te na Kordunu i Banovini.

U odnosu na državni prosjek, Istočna Hrvatska bilježi osjetno veći udio naselja s porastom stanovništva a manji udio s padom (tablica 9). Jedan od razloga je i taj što u istočnom dijelu te regije (Podunavlje) srpsko stanovništvo nije masovno otišlo dok se povratak Hrvata u seoska naselja ipak provodi brže nego na nekim drugim područjima. Šesnaest naselja povećalo je u pedesetak godina svoj broj stanovnika više nego dvostruko. To su uglavnom predgrađa većih gradova koja još nisu postala njihov sastavni dio. Prednjači naselje Kuševac kraj Đakova, dok se pored Požege snažnije razvijaju Završje na njezinoj zapadnoj strani te Vidovci i Kuzmica na istočnoj. Ovdje još pripadaju naselja Briješće u neposrednoj blizini Osijeka te Bukovlje i Gornja Vrba koji su doseljenicima, ponajprije izbjeglicama iz Bosanske Posavine, privlačni zbog blizine Slavenskog Broda.

Popisna promjena	Broj naselja	% ukupnog broja naselja
Porast (%)	132	17,0
0,01–10,0	32	4,0
10,1–25,0	30	3,9
25,1–50,0	29	3,7
50,1–100,0	25	3,2
> 100,0	16	2,1
Pad (%)	644	82,9
0,01–10,0	36	4,6
10,1–25,0	101	13,0
25,1–50,0	209	26,9
50,1–75,0	162	20,8
75,1–99,99	90	11,6
100,0	46	5,9
Isti broj stanovnika	1	1

Izvor: Korenčić, M. (1979.), *Naselja i stanovništvo SR Hrvatske 1857.–1971. Djela JAZU*, Knjiga 54. Zagreb. *Popis stanovništva 1991. Popis stanovništva 2001. Prvi rezultati po naseljima*. Statističko izvješće 1137, DZS, Zagreb, 2001.

Tablica 9.

Broj i udio seoskih naselja Istočne Hrvatske prema intenzitetu međupopisne promjene 1953.–2001.

Sva 43 naselja koja su izgubila cjelokupno stanovništvo nalaze se u zapadnom dijelu regije gdje je, kao i u susjednom području koje pripada Središnjoj Hrvatskoj, došlo do masovnog iseljavanja srpskog stanovništva u dva navrata. Godine 1992. s požeške strane Papuka i Pšunja (općine Brestovac i Velika) te sa sjeverne strane Papuka (općine Voćin, Orahovica i Čačinci), a 1995. s južnih obronaka Pšunja.

Gorska Hrvatska bilježi najveći udio depopulacijskih naselja (čak 94,8%) kao i najveći s 100%-tnim smanjenjem (8,8% – tablica 10). Stanovništvo je udvostručilo svega četiri naselja među kojima se izdvajaju Korenica (važno lokalno središte istočne Like) i Udbina koju je nakon Drugog svjetskog rata napustila većina stanovništva (hrvatskog) umjesto kojih se naseljava novo stanovništvo iz okolice (uglavnom srpsko).

Tablica 10.
 Broj i udio seoskih naselja
 Gorske Hrvatske prema
 intenzitetu međupopisne
 promjene 1953.–2001.

Popisna promjena	Broj naselja	% ukupnog broja naselja
Porast (%)	28	5,1
0,01–10,0	6	1,1
10,1–25,0	10	1,8
25,1–50,0	4	0,7
50,1–100,0	4	0,7
> 100,0	4	0,7
Pad (%)	517	94,9
0,01–10,0	10	1,8
10,1–25,0	18	3,3
25,1–50,0	65	11,9
50,1–75,0	144	26,4
75,1–99,99	232	42,6
100,0	48	8,8
Isti broj stanovnika	0	0

Izvor: Korenčić, M. (1979.), *Naselja i stanovništvo SR Hrvatske 1857.–1971. Djela JAZU*, Knjiga 54. Zagreb. *Popis stanovništva 1991. Popis stanovništva 2001. Prvi rezultati po naseljima*. Statističko izvješće 1137, DZS, Zagreb, 2001.

Uz naselja u Lici u koja se nije vratio ni jedan izbjegli stanovnik (općina Donji Lapac pet naselja, općina Plitvička jezera tri naselja itd.), sveukupno stanovništvo do 2001. izgubio je čitav niz naselja iz tradicionalno emigracijskog Gorskog kotara (općina Brod Moravice – 11 naselja, općina Skrad – sedam naselja, općina Delnice – šest naselja itd.).

U sjevernom Hrvatskom primorju zabilježen je najveći udio naselja s porastom broja stanovnika u razdoblju 1953.–2001. (18,9% – tablica 11). Po dinamici porasta prednjače dva naselja na Krku – Radići kod Malinske i Njivice, Čikovići i Viškovo kao predgrađa Rijeke, Rabac te nekoliko naselja u neposrednom zaleđu Poreča gdje je radi razvoja turizma izgrađeno mnogo vikendica i stanova za odmor (Kukci, Vrvari i Kadumi).

Popisna promjena	Broj naselja	% ukupnog broja naselja
Porast (%)	168	18,9
0,01–10,0	29	3,3
10,1–25,0	30	3,4
25,1–50,0	35	3,9
50,1–100,0	29	3,3
> 100,0	45	5,1
Pad (%)	719	80,9
0,01–10,0	35	3,9
10,1–25,0	79	8,9
25,1–50,0	236	26,5
50,1–75,0	224	25,2
75,1–99,99	130	14,6
100,0	15	1,7
Isti broj stanovnika	2	0,2

Tablica 11.

Broj i udio seoskih naselja sjevernog Hrvatskog primorja prema intenzitetu međupopisne promjene 1953.–2001.

Izvor: Korenčić, M. (1979.), Naselja i stanovništvo SR Hrvatske 1857.–1971. *Djela JAZU*, Knjiga 54. Zagreb. *Popis stanovništva 1991. Popis stanovništva 2001. Prvi rezultati po naseljima*. Statističko izvješće 1137, DZS, Zagreb, 2001.

Osim što ova prostorna cjelina ima ukupno najmanji udio naselja s padom broja stanovnika istodobno je i najmanji udio naselja s padom većim od 75% (16,3%). Naselja bez stanovnika prostorno su razasuta pa ih se nalazi na otoku Cresu (2 naselja), općini Novi Vinodolski (3 naselja) kao i u općini Vižinada (4 naselja).

Između 103 naselja (tablica 12) s porastom broja stanovnika u Dalmaciji (južnom Hrvatskom primorju) najdinamičniji rast pokazuju uglavnom naselja na obali; Duće i Stanići kod Omiša, Orebić, Srima, Okrug Gornji, Seget Donji, Baška Voda, Gradac i Cavtat. Ipak, najveći porast imalo je naselje Zvekovica u neposrednom zaleđu Cavtata gdje je broj stanovnika povećan čak 779,5% (s 44 na 387 stanovnika). Tom nizu pripadaju još Trilj i Obrovac koji je početkom 50-ih godina 20. stoljeća imao tek 300-tinjak stanovnika.

Nenad Pokos
**Metodologija izdvajanja
 seoskog stanovništva,
 njegov raspored i popisne
 promjene 1953.–2001.**

Tablica 12.
 Broj i udio seoskih naselja
 južnog Hrvatskog primorja
 prema intenzitetu
 međupopisne promjene
 1953.–2001.

Popisna promjena	Broj naselja	% ukupnog broja naselja
Porast (%)	103	12,9
0,01–10,0	24	3,0
10,1–25,0	25	3,1
25,1–50,0	21	2,6
50,1–100,0	12	1,5
> 100,0	21	2,6
Pad (%)	693	86,8
0,01–10,0	33	4,1
10,1–25,0	64	8,0
25,1–50,0	173	21,7
50,1–75,0	233	29,2
75,1–99,99	181	22,7
100,0	9	1,1
Isti broj stanovnika	2	0,3

Izvor: Korenčić, M. (1979.), *Naselja i stanovništvo SR Hrvatske 1857.–1971. Djela JAZU*, Knjiga 54. Zagreb. *Popis stanovništva 1991. Popis stanovništva 2001. Prvi rezultati po naseljima*. Statističko izvješće 1137, DZS, Zagreb, 2001.

Ovdje je tek 9 naselja izgubilo cjelokupno stanovništvo. Tri se nalaze na otocima (dva na Lastovu i jedno na Hvaru) dok se u ostala još nije vratio ni jedan stanovnik preseljen nakon akcije “Oluja”.

BILJEŠKE

¹ Ostali gradovi koji su promatrani zajedno s kasnije izdvojenim naseljima od 1991. su: Hvar, Bilje, Darda, Otočac, Daruvar i Metković (s jednim naseljem), Čepin i Đurđevac (s dva naselja), Pag (s tri naselja) te Virovitica (sa šest naselja). Posljednji popis stanovništva 2001. izdvojio je u odnosu na 1991. nova naselja iz sljedećih gradova: Visa, Rijeke, Slavonskog Broda i Koprivnice (jedno naselje), Siska (tri naselja) te Ogulina (četiri naselja).

² Premda je Ogulin grad u radu se radi lakšeg razumijevanja za sve današnje lokalne jedinice upotrebljava naziv općine.

³ Iznimka su osobe koje su u trenutku popisa u inozemstvu boravile kraće od godinu dana.

⁴ U analizu su uključena samo naselja za koje se mogao iščitati broj stanovnika obje popisne godine. Tako su isključena naselja koja su nakon 1953. podijeljena između dva naselja (npr. Ivanečko Naselje čije su dijelove podijelila naselja Ivanečki Vrhovec i Punikve). Također nisu uključena naselja koja su nakon 1953. sastavljena iz dva naselja (npr. Poljica i Svinca nastala iz Marine i Vrsina). Podaci za 58 bivših naselja općine Vinodolska moralo se za 1953. svesti na samo četiri kako ih prikazuju podaci 2001. Relativno brojnije svodenje na istu teritorijalnu podjelu zabilježena su još u naseljima općina Slunj, Rakovica, Ogulin itd.

LITERATURA

- Nejašmić, I. (1988.), Migracijski saldo stanovništva seoskih naselja SR Hrvatske 1961–1981. *Migracijske teme* 4, Zagreb: Institut za migracije i narodnosti.
- Nejašmić, I. (1991.), *Depopulacija u Hrvatskoj*. Zagreb: Globus i Institut za migracije i narodnosti.
- Pokos, N. (2001.), Međupopisna promjena broja stanovnika Hrvatske 1991–2001. po gradovima i općinama. *Hrvatski geografski glasnik* 63, Zagreb: Hrvatsko geografsko društvo.
- Skupina autora (1975.), *Geografija SR Hrvatske I - VI*. Zagreb: Institut za geografiju Sveučilišta u Zagrebu, Školska knjiga.
- Vresk, M. (1983.), Neka obilježja urbanizacije SR Hrvatske 1981. godine. *Radovi* 17–18, Zagreb: Geografski zavod PMF-a Sveučilišta u Zagrebu.
- Vresk, M. (1992.), Urbanizacija Hrvatske 1981–1991. *Geografski glasnik* 54, Zagreb: Hrvatsko geografsko društvo.

PRILOG

Tablica 13.

Broj, veličina i udio seoskih naselja u Središnjoj Hrvatskoj 1953., 1961., 1991. i 2001.

A) Apsolutni pokazatelji

Veličina naselja	GODINA POPISA							
	1953.		1961.		1991.		2001.	
	Broj naselja	Broj stanovnika	Broj naselja	Broj stanovnika	Broj naselja	Broj stanovnika	Broj naselja	Broj stanovnika
Bez stanovnika	0	0	1	0	13	0	60	0
1-99	360	24.388	410	27.229	833	44.234	1.106	50.977
100-299	1.314	258.267	1.318	257.722	1.371	251.670	1.184	212.766
300-499	759	295.773	739	286.437	541	210.534	459	177.201
500-999	678	464.242	658	448.663	376	260.772	358	249.970
1.000-1.999	193	252.531	177	234.658	121	163.504	136	183.145
2.000 i više	42	120.121	36	104.330	15	41.375	20	56.725
UKUPNO	3.346	1.415.322	3.339	1.359.039	3.270	972.089	3.323	930.784
Prosječna veličina naselja	423		407		297		280	

Izvor: Korenčić, M. (1979.), *Naselja i stanovništvo SR Hrvatske 1857.-1971. Djela JAZU*, Knjiga 54. Zagreb. *Popis stanovništva 1991. Stanovništvo prema narodnosti po naseljima*. Dokumentacija 881. RZS, Zagreb, 1992. *Popis stanovništva 2001. Prvi rezultati po naseljima*. Statističko izvješće 1137, DZS, Zagreb, 2001.

B) Relativni pokazatelji

Veličina naselja	GODINA POPISA							
	1953.		1961.		1991.		2001.	
	% naselja	% stanovnika	% naselja	% stanovnika	% naselja	% stanovnika	% naselja	% stanovnika
Bez stanovnika	0,0	0,0	0,3	0,0	0,4	0,0	1,8	0,0
1-99	10,8	1,7	12,3	2,0	25,5	4,6	33,3	5,5
100-299	39,3	18,2	39,5	19,0	41,9	25,9	35,6	22,9
300-499	22,7	20,9	22,1	21,1	16,5	21,7	13,8	19,0
500-999	20,3	32,8	19,7	33,0	11,5	26,8	10,8	26,9
1.000-1.999	5,8	17,8	5,3	17,3	3,7	16,8	4,1	19,7
2.000 i više	1,3	8,5	1,1	7,7	0,5	4,3	0,6	6,1
UKUPNO	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Izvor: Tablica 13A.

Tablica 14.

Broj, veličina i udio seoskih naselja u Istočnoj Hrvatskoj 1953., 1961., 1991. i 2001.

A) Apsolutni pokazatelji

Veličina naselja	GODINA POPISA							
	1953.		1961.		1991.		2001.	
	Broj naselja	Broj stanovnika	Broj naselja	Broj stanovnika	Broj naselja	Broj stanovnika	Broj naselja	Broj stanovnika
Bez stanovnika	0	0	0	0	6	0	46	0
1-99	41	2.777	48	3.159	169	9.131	175	8.218
100-299	248	47.655	249	48.070	246	46.040	224	43.052
300-499	153	59.565	153	60.239	132	50.107	120	44.748
500-999	202	144.289	186	133.449	154	110.054	143	99.973
1.000-1.999	129	178.193	129	179.644	80	114.835	75	105.002
2.000 i više	44	135.606	48	153.082	25	63.836	28	77.069
UKUPNO	817	568.085	813	577.643	812	394.003	811	378.062
Prosječna veličina naselja	695		711		485		466	

Izvor: Korenčić, M. (1979.), *Naselja i stanovništvo SR Hrvatske 1857.-1971. Djela JAZU*, Knjiga 54. Zagreb. *Popis stanovništva 1991. Stanovništvo prema narodnosti po naseljima*. Dokumentacija 881. RZS, Zagreb, 1992. *Popis stanovništva 2001. Prvi rezultati po naseljima*. Statističko izvješće 1137, DZS, Zagreb, 2001.

B) Relativni pokazatelji

Veličina naselja	GODINA POPISA							
	1953.		1961.		1991.		2001.	
	% naselja	% stanovnika	% naselja	% stanovnika	% naselja	% stanovnika	% naselja	% stanovnika
Bez stanovnika	0,0	0,0	0,0	0,0	0,7	0,0	5,7	0,0
1-99	0,5	0,5	5,9	0,5	20,8	2,3	21,6	2,2
100-299	30,4	8,4	30,6	8,3	30,3	11,7	27,6	11,4
300-499	18,7	10,5	18,8	10,4	16,3	12,7	14,8	11,8
500-999	24,7	25,4	22,9	23,1	19,0	27,9	17,6	26,4
1.000-1.999	15,8	31,4	15,9	31,1	9,9	29,1	9,2	27,8
2.000 i više	5,4	23,9	5,9	26,5	3,1	16,2	3,5	20,4
UKUPNO	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Izvor: Tablica 14A.

Tablica 15.

Broj, veličina i udio seoskih naselja u Gorskoj Hrvatskoj 1953., 1961., 1991. i 2001.

A) Apsolutni pokazatelji

Veličina naselja	GODINA POPISA							
	1953.		1961.		1991.		2001.	
	Broj naselja	Broj stanovnika	Broj naselja	Broj stanovnika	Broj naselja	Broj stanovnika	Broj naselja	Broj stanovnika
Bez stanovnika	0	0	0	0	27	0	49	0
1-99	204	9.604	222	10.182	305	11.912	354	11.044
100-299	161	29.094	172	33.148	170	30.185	111	10.657
300-499	99	37.369	94	37.047	53	20.344	19	16.077
500-999	97	68.696	74	52.022	21	15.852	23	16.942
1.000-1.999	24	34.350	22	29.820	10	14.008	4	6.569
2.000 i više	3	7.734	2	5.383	0	0	0	0
UKUPNO	588	186.847	586	167.602	586	92.301	560	61.289
Prosječna veličina naselja	318		286		158		109	

Izvor: Korenčić, M. (1979.), *Naselja i stanovništvo SR Hrvatske 1857.-1971. Djela JAZU*, Knjiga 54. Zagreb. *Popis stanovništva 1991. Stanovništvo prema narodnosti po naseljima*. Dokumentacija 881. RZS, Zagreb, 1992. *Popis stanovništva 2001. Prvi rezultati po naseljima*. Statističko izvješće 1137, DZS, Zagreb, 2001.

B) Relativni pokazatelji

Veličina naselja	GODINA POPISA							
	1953.		1961.		1991.		2001.	
	% naselja	% stanovnika	% naselja	% stanovnika	% naselja	% stanovnika	% naselja	% stanovnika
Bez stanovnika	0,0	0,0	0,0	0,0	4,6	0,0	8,7	0,0
1-99	34,7	5,1	37,9	6,1	52,0	12,9	63,2	18,0
100-299	27,4	15,6	29,4	19,8	29,0	32,7	19,8	17,4
300-499	16,8	20,0	16,0	22,1	9,0	22,0	3,4	26,2
500-999	16,5	36,8	12,6	31,0	3,6	17,1	4,1	27,6
1.000-1.999	4,1	18,4	3,8	17,8	1,7	15,2	0,7	10,7
2.000 i više	0,5	4,1	0,3	3,2	0,0	0,0	0,0	0,0
UKUPNO	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Izvor: Tablica 15A.

Tablica 16.

Broj, veličina i udio seoskih naselja u sjevernom Hrvatskom primorju 1953., 1961., 1991. i 2001.

A) Apsolutni pokazatelji

Veličina naselja	GODINA POPISA							
	1953.		1961.		1991.		2001.	
	Broj naselja	Broj stanovnika	Broj naselja	Broj stanovnika	Broj naselja	Broj stanovnika	Broj naselja	Broj stanovnika
Bez stanovnika	0	0	0	0	20	0	17	0
1-99	352	20.266	401	21.304	565	25.313	522	22.972
100-299	408	72.322	379	64.508	253	42.387	231	39.096
300-499	134	50.966	118	44.256	56	21.338	62	24.344
500-999	66	45.545	62	41.000	56	38.064	53	39.096
1.000-1.999	18	23.192	20	27.259	29	38.309	31	44.034
2.000 i više	5	12.317	1	2.431	0	0	4	9.753
UKUPNO	983	224.608	981	200.758	979	165.411	920	179.295
Prosječna veličina naselja	228		205		169		195	

Izvor: Korenčić, M. (1979.), *Naselja i stanovništvo SR Hrvatske 1857.-1971. Djela JAZU*, Knjiga 54. Zagreb. *Popis stanovništva 1991. Stanovništvo prema narodnosti po naseljima*. Dokumentacija 881. RZS, Zagreb, 1992. *Popis stanovništva 2001. Prvi rezultati po naseljima*. Statističko izvješće 1137, DZS, Zagreb, 2001.

B) Relativni pokazatelji

Veličina naselja	GODINA POPISA							
	1953.		1961.		1991.		2001.	
	% naselja	% stanovnika	% naselja	% stanovnika	% naselja	% stanovnika	% naselja	% stanovnika
Bez stanovnika	0,0	0,0	0,0	0,0	2,0	0,0	1,8	0,0
1-99	35,8	9,0	40,9	10,6	57,7	15,3	56,7	12,8
100-299	41,5	32,2	38,6	32,1	25,8	25,6	25,1	21,8
300-499	13,6	22,7	12,0	22,0	5,7	12,9	6,7	13,6
500-999	6,7	20,3	6,3	20,4	5,7	23,0	5,8	21,8
1.000-1.999	1,8	10,3	2,0	13,6	3,0	23,2	3,4	24,6
2.000 i više	0,5	5,5	0,1	1,2	0,0	0,0	0,4	5,4
UKUPNO	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Izvor: Tablica 16A.

Tablica 17.

Broj, veličina i udio seoskih naselja u južnom Hrvatskom primorju 1953., 1961., 1991. i 2001.

A) Apsolutni pokazatelji

Veličina naselja	GODINA POPISA							
	1953.		1961.		1991.		2001.	
	Broj naselja	Broj stanovnika	Broj naselja	Broj stanovnika	Broj naselja	Broj stanovnika	Broj naselja	Broj stanovnika
Bez stanovnika	1	0	0	0	5	0	13	0
1-99	32	2.165	42	2.542	158	8.052	251	12.331
100-299	242	49.586	236	47.497	300	56.392	300	55.085
300-499	179	70.594	182	71.562	159	63.469	129	50.391
500-999	257	180.210	246	171.575	154	108.481	114	80.056
1.000-1.999	132	176.881	136	183.387	73	104.357	49	70.396
2.000 i više	25	62.756	25	62.938	3	6.315	16	35.355
UKUPNO	868	542.192	867	539.501	852	347.066	872	303.614
Prosječna veličina naselja	625		622		407		348	

Izvor: Korenčić, M. (1979.), *Naselja i stanovništvo SR Hrvatske 1857.-1971. Djela JAZU*, Knjiga 54. Zagreb. *Popis stanovništva 1991. Stanovništvo prema narodnosti po naseljima*. Dokumentacija 881. RZS, Zagreb, 1992. *Popis stanovništva 2001. Prvi rezultati po naseljima*. Statističko izvješće 1137, DZS, Zagreb, 2001.

B) Relativni pokazatelji

Veličina naselja	GODINA POPISA							
	1953.		1961.		1991.		2001.	
	% naselja	% stanovnika	% naselja	% stanovnika	% naselja	% stanovnika	% naselja	% stanovnika
Bez stanovnika	0,1	0,0	0,0	0,0	0,6	0,0	1,5	0,0
1-99	3,7	0,4	4,8	0,5	18,5	2,3	28,8	4,1
100-299	27,9	9,1	27,2	8,8	35,2	16,2	34,4	18,1
300-499	20,6	13,0	21,0	13,3	18,7	18,3	14,8	16,6
500-999	29,6	33,2	28,4	31,8	18,1	31,3	13,1	26,4
1.000-1.999	15,2	32,6	15,7	34,0	8,6	3,0	5,6	23,2
2.000 i više	2,9	11,6	2,9	11,6	0,4	1,8	1,8	11,6
UKUPNO	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	0,0

Izvor: Tablica 17A.